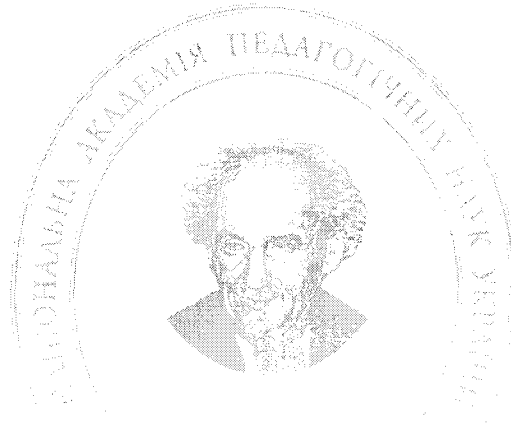

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА

ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ
імені Г.С. Костюка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС

Збірник наукових праць

№ 1 (5) / 2017

Київ
2017

УДК 159.9(082) П 86

Друкується та поширюється через мережу Інтернет за рішенням Вченої ради Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, протокол № 2 від 06 лютого 2017 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 21164-10964 Р від 16 грудня 2014 року.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України згідно Додатку № 9 до наказу Міністерства освіти і науки України 22.12.2016 № 1604 як наукове фахове електронне видання.

Рецензенти:

Тамара Василівна Говорун – доктор психологічних наук, професор, професор факультету Права та Суспільних наук у місті Стальова Воля Люблінського Католицького Університету ім. Яна Павла II (Польща)

Тетяна Миколаївна Яблонська – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри психології розвитку факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна)

Головний редактор:

С. Д. Максименко, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Україна).

Редакційна колегія: *Н. В. Чепелева*, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Україна); *М. Л. Смольсон*, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Україна); *Л. М. Карамушка*, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Україна); *В. О. Моляко*, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Україна); *О. М. Кокун*, доктор психологічних наук, професор (Україна); *З. Г. Кісарчук*, кандидат психологічних наук, доцент; *В. В. Турбан*, доктор психологічних наук, доцент (Україна); *Л. А. Терещенко*, кандидат психологічних наук, доцент (Україна); *Н. Ю. Максимова*, доктор психологічних наук, професор (Україна); *Т. І. Мельничук*, кандидат психологічних наук (Україна) — заступник головного редактора; *В. Є. Луцьов*, кандидат психологічних наук (Україна); *Слободяник Н. В.*, кандидат психологічних наук (Україна) — науковий секретар видання.

Міжнародна редакційна рада: *Антон Фабіан*, професор, доктор габіліований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); *Марек Палюх*, професор надзвичайний, доктор габіліований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Республіка Польща); *Євген Глива*, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, професор (Австралія); *Роман Трач*, доктор філософських наук, професор, іноземний член НАПН України (США); *Альфред Прітц*, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрійська Республіка); *Лешек Фрідерік Коженцьовскі*, доктор габіліований з економіки, професор, президент Європейської асоціації безпеки (*European Association for Security*) (Республіка Польща); *Клімовський Станіслав*, кандидат юридичних наук, дослідник Наукової фундації суспільних наук (*La Fondation Maison des sciences de l'homme*) (Франція) — заступник головного редактора; *Горбанюк Юлія*, доктор габіліований, доцент (Республіка Польща); *Горбанюк Олег*, доктор габіліований, професор (Республіка Польща); *Хвац Джоанна*, доктор, доцент, Директор Інституту психопрофілактики і психотерапії в Любліні (Республіка Польща); *О. Я. Чебикін*, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, ректор Південноукраїнського педагогічного університету (Україна); *Т. С. Яценко*, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, професор Кримського гуманітарного університету та директор Центру глибинної психології НАПН України при Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (Україна).

П 86 Психологічний часопис : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. — № 1 (5). — Вип. 5. — Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2017. — 208 с.

Збірник містить результати наукових робіт з актуальних проблем психологічної науки та практики, зокрема, особливу увагу приділено питанням глибинної психокорекції, психологічним механізмам формування міжособистісних стосунків, монетарній соціалізації молоді, психологічним проблемам сім'ї та стосунків, а також розглянуто низку інших актуальних проблем.

Цей випуск призначений для науковців у галузі психології, викладачів психологічних наук, практичних психологів та студентів-психологів.

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2017

© Колектив авторів, 2017

ЗМІСТ

Островська К. О., Андрейко Б. В.

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ
КОРОТКОТЕРМІНОВОЇ ТЕРАПІЇ ЗОСЕРЕДЖЕНОЇ НА
ВИРІШЕННІ BSFT.....5

Бугерко Я. М.

ГЛИБИННА ПСИХОКОРЕКЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФАХОВОЇ
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА.....18

Чистяк О. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ
МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ВИХОВАНЦІВ-ПІДЛІТКІВ
ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ.....32

Дідух М. М.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ
ТЕХНОЛОГІЇ З РОЗВИТКУ КОНСТРУКТИВНОЇ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ
ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....41

Федоренко М. В.

ТЕХНОЛОГІЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ З
РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ.....53

Макаренко Н. М., Гончарова Т.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ
СТРЕСУ У ПІДЛІТКІВ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ66

Хміляр О.Ф.

РЕГУЛЯЦІЯ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ СИМВОЛОМ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....76

Никоенко О. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ
МОНЕТАРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....88

Чаплак Я. В., Чуйко Г. В.

СЕНС ЖИТТЯ ЯК ОРІЄНТИР НА
ЖИТТЄВОМУ ШЛЯХУ ЛЮДИНИ.....100

Проскурняк О. П., Папушак Н. Л.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ
НА УСПІШНІСТЬ ШЛЮБУ.....112

Удод М. О.

МЕТОДИ ОЦІНКИ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ
ЯКОСТЕЙ ТА КОМПЕТЕНЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ
ЦЕНТРУ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
ТА МЕДЕЦИНИ КАТАСТРОФ.....124

Івашкевич Е. Е.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОРСЬКОЇ
СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ.....136

Чугасєва Н. Ю.

ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛІЗУЮЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ПЕДАГОГІВ-НАСТАВНИКІВ ЗІ СТУДЕНТАМИ:
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ.....146

Вальо Л. І.

ДІАГНОСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАДАПТАЦІЇ
ПЕДАГОГІВ ПЕРЕДПЕНСІЙНОГО ВІКУ В УМОВАХ
СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІХ ЗМІН.....160

Марчук Л. М.

ФОРМУВАННЯ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
СТУДЕНТІВ - ПСИХОЛОГІВ: СТРУКТУРНО-
КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ.....173

Барчі Б. В.

ВИБІР ПРОФЕСІЇ КЛІЄНТАМИ ЦЕНТРУ
ЗАЙНЯТОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН.....186

Грубьяк О. М.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ СОВРЕМЕННЫХ
МУЖЧИН И ЖЕНЩИН ПЕРИОДА РАННЕЙ ВЗРОСЛОСТИ.....198

ВИБІР ПРОФЕСІЇ КЛІЄНТАМИ ЦЕНТРУ ЗАЙНЯТОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

УДК: 159.99

Барчі Беата Василівна

*Кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології Мукачівського державного
університету (Україна)*

Анотація. У статті представлено аналіз міркувань учених щодо вибору професії осіб, які є безробітними, і перебувають у центрі зайнятості з метою на її отримання. Розкрито чинники, які спричинюють стан безробітних, особливо в період соціально-економічної напруги. Вказано на те, що вибір професії завжди кризовий, оскільки пов'язаний із розв'язанням низки протиріч між індивідуальними й соціальними потребами особистості та запитом ринку праці. Проведені пілотні дані за критеріями: вік, стать, освіченість, дали можливість визначити підтвердити вплив соціально-економічних чинників (економічна і політична обстановка у країні, зміни ринку праці, місце проживання, освіта батьків); соціальної ситуації; соціального середовища (освітнє, життєве, сімейне, емоційне, професійне); внутрішніх – свосвідомості психіки особистості; соціальний досвід; професійний досвід; особистісні особливості (усвідомлювані та неусвідомлювані мотиви, що залежать від інтересів, цілей, потреб; ціннісні орієнтації, ідентифікація, професійний інтерес, особистий професійний план, волевільності якості, передбачливість, здоровий глузд, рішучість, планування, асертивність); та їх взаємодію, що проявляються в оцінці соціальних змін, здатностей особистості та її професійної запитаності.

Ключові слова: вибір професії, клієнти центру зайнятості, безробітні, мотиви вибору, соціально-економічні зміни.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, які мають місце в нашій країні суттєво впливають на всі сфери буття людини, особливо – трудовлаштування. З кожним роком зростають показники професійної міграції, безробіття. За таких соціально-економічних умов зазнала змін психологія як молодих та і літніх людей. Передусім зміни-

лась система особистісних цінностей і оцінок: різко знизилось відчуття власної гідності, впевненості у завтрашньому дні, а вибір професії став серйозною життєвою проблемою. Як пише Ю. Забродін, спостерігається розбіжність інтересів (потягів) і реалій професійного вибору, зростає неузгодженість оцінок у дорослих і молоді. І, як результат, професійна бездіяль-

ність призводить до зміни способу життя, стосунків з найближчим оточенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних вітчизняних й зарубіжних дослідженнях порушуються питання конструктивних й неконструктивних способів адаптації в ситуації безробіття (К. Мілютіна, І. Попова й ін.), визначаються психологічні чинники відновлення трудової зайнятості (М. Бендюков, А. Дьомін й ін.) та особистісні чинники успішності працевлаштування безробітних (С. Степанова й ін.), акцентується на вивченні мотиваційної сфери безробітних (Л. Башук, М. Дмитрієва, О. Корчевна, К. Мілютіна й ін.), цінностей і мотивів безробітних у процесі їхньої професійної перепідготовки (І. Городецька, В. Зайцева, Л. Криницька, М. Рогов й ін.), розглядаються вікові відмінності у стратегіях поведінки і захисних механізмах безробітних (А. Базарсадаєва, Н. Михайлова, Н. Саврилова й ін.) тощо. Ці та низка досліджень є предметом дослідження людини, яка не тільки реагує на конкретні умови, об'єктивні обставини, імпульси суспільства, а й співвідносить їх із своїм індивідуальним життєвим і професійним досвідом.

Мета статті – розкрити сутнісні особливості вибору професії клієнтами центру зайнятості в умовах соціально-економічної напруги та визначити вікову й статеву їх диференціацію.

Виклад основного матеріалу і результати дослідження. Реальна життєва соціальна ситуація включає кожну людину у

різноманітні індивідуальні стосунки з іншими людьми, із суспільством, із країною, із світом професій, із простором можливих видів діяльності тощо. Ці стосунки, на думку П. Якобсона, складають основну програму поведінки людини щодо себе, до найближчого оточення і суспільства в цілому. [10].

В умовах динамічних соціальних змін відбувається переоцінка значень, нових цінностей, життєвих орієнтацій, прагнень людей: професійна структура суспільства та ієрархія соціальних переваг. Важливим психологічним моментом, що визначає успіх професійної освіти, є своєрідна «готовність» (емоційна, мотиваційна) до здобування тієї чи іншої професії. Кожна людина на певному етапі свого життя здійснює життєво важливий вибір – вибір професії. Вибір і прийняття професії, зазначає Ю. Поваренков[9], завжди кризовий, оскільки пов'язаний із розв'язанням низки протиріч між індивідуальними й соціальними потребами особистості та запитаністю ринку праці. Особливо це стосується мотивації вибору професії, що має вияв у «зовнішніх» і «внутрішніх» мотиваторів, які розглядаються людиною в процесі ухвалення рішення – де краще працювати. В основному це стосується оцінки зовнішньої ситуації і відповідності своїх можливостей, інтересів і схильностей обраній професії. Зовнішні чинники, як соціально-економічні умови, соціальне середовище, соціальна ситуація, дуже важливі у

виборі професії, бо саме вони, на думку Е. Зеєра [8], позначаються на змінах суб'єкта. Враховуючи важливість зовнішніх (соціальних) причин вибору професії, розглянемо їх більш детально.

До соціально-економічних залічують: економічну і політичну обстановку в країні, соціальні зміни та зміни ринку праці, місце проживання суб'єкта та соціальний статус і соціальне середовище батьків. Особливе місце нині відводиться такому чиннику як соціальне середовище, яке набуває освітніх ознак (В. Левін), життєвих (Дж. Гібсон), сімейних, емоційних, довкілля, шкільного навчання (М. Черноушек), професійних (Е. Зеєр). Утім, мотиви вибору професії не можна безпосередньо виводити із зовнішніх умов і обставин, бо вони завжди переломлюються в життєвому досвіді людини, індивідуальних особливостях, психічному розвитку. Отже соціальні чинники можуть спонукати дорослих до зміни спеціальності або місця роботи, але «не все у поведінці суб'єкта пояснюється дією лише зовнішніх факторів» [8, с. 98].

Зовнішні чинники діють опосередковано через внутрішні умови, до яких належать: своєрідність психіки особистості, її соціальний і професійний досвід. Кожна особистість, обираючи професію, здійснює оцінку зовнішньої ситуації (позитивних і негативних виробничих чинників) за наступними показниками: розмір заробітної платні, пільги, близькість до помешкання, зручність транспортного сполу-

чення, естетика місця роботи, наявність шкідливих умов виробництва, графік роботи (змінний, сталий або вільний), надійність і престиж установи, міра відповідальності, можливість одночасно з роботою навчатись у вузі, психологічний клімат у колективі, система заохочень і покарань (штрафи тощо).

На прийняття рішення (зокрема, у професійному виборі) впливають особливості особистості, що формуються під впливом соціального середовища. Інтеграція та становлення основних компонентів особистості утворюють зв'язки із самосвідомістю і перетворюють особистість у суб'єкт індивідуального і суспільного розвитку впродовж всього життєвого шляху людини [2]. Особистість як суспільний індивід виконує певну сукупність суспільних функцій. Кожна із цих функцій здійснюється шляхом своєрідної суспільної поведінки, будується як відомі процедури поведінки і зумовлюється їх мотивацією [2, с. 251].

Професійний вибір як один із етапів життєвого шляху особистості розкрито у працях багатьох учених. Б. Ананьєв [2] розглядав вибір професії як один із моментів, що характеризує початок самостійного життя у суспільстві, а питання професійного самовизначення – як момент розвитку індивідуальності на цьому шляху.

Постійний вибір себе, свого способу життя, зауважує Л. Анциферова – складає сенс особистості. Якщо цей вибір зроблено неправильно, людина втрачає свою ідентич-

ність, цілісність, інтегрованість[3]. Отже, життява перспектива особистості, зауважує К. Абульханова-Славська, тісно пов'язана із способом самовизначення професії. Проведені вченою дослідження дали можливість визначити декілька типів ідентифікації – самовиразу особистості у професії, а саме [1]:

1) вибір професії, що максимально відповідає особливостям особистості (життєва перспектива пов'язана з простим відтворенням ситуації, яка виникає у діяльності фахівця і відповідає прагненням особистості;

2) рухливість особистості у професії (за ступенями професійної майстерності). Однак, цей рух скоріше пов'язаний з вирішенням професійних завдань, динамікою професії, ніж із розвитком особистісних здібностей;

3) розкриття якостей і здібностей особистості у професії;

4) наявні здібності, творча активність особистості у цілому.

Наведене вище підтверджує думку вчених про розвиток особистості залежно від вибору професії для подальшого життєвого шляху, соціалізації і утвердженні соціального статусу, утвердженні соціальних і особистісних цінностей.

На цю особливість зауважив Д. Сьюпер [11], вивчаючи фази життєвого шляху особистості які обумовлені обставинами й кар'єрними успіхами. Такої думки притримується Є. Головаха [6] і стверджує, що вибір професії – це перший послідовний життєвий вибір,

який змушена робити людина на різних етапах свого життєвого шляху. Саме від ролі життєвих цілей, планів і орієнтацій, процесу формування індивідуального стилю життя залежить професійне становлення особистості. Тому найбільш важливим моментом формування життєвої перспективи є співвідношення актуальної життєвої ситуації і життєвих цілей, які складають віддалені життєві перспективи [6, с. 31]. Відтак, життєва перспектива особистості як детермінанта «процесу, у якому людина сама визначає свою професію і подальший життєвий та професійний шлях, ... формується у взаємозв'язку ціннісних орієнтацій, життєвих цілей і планів у професійній та інших сферах діяльності» [6, с. 41].

Формування особистісної структури цінностей у процесі соціалізації відбувається під впливом соціальних цінностей. Саме особистісні цінності виступають для індивіда основою для побудови власне особистісного образу світу, визначають головній відносно постійні ставлення людини до інших людей, речей, самої себе.

Особистісні цінності – це ідеальні цілі особистості, через призму яких відбувається оцінювання тих або інших людей, подій, матеріальних об'єктів, порівняння їх із деяким еталоном, регулювання на цій основі своєї реальної поведінки в соціальній дійсності. Особистісні цінності розглядаються здебільшого у співвіднесенні їх із смисловою сферою особистості. Свідомий вибір професії зумовлений

орієнтацією людини на наявні у неї соціальні цінності. Якщо головним для людини є соціальний престиж, то професія вибирається виходячи з існуючої моди, престижності професії в суспільстві. Більшість вибирає професію залежно від того, в якому ступені вона може забезпечити їх матеріальне благополуччя.

На повторний вибір професії значний вплив здійснюють цінності-цілі, що стосуються професійної сфери: цікава робота, матеріально-забезпечене життя, пізнання і творчість.

Досліджуючи уявлення людини про своє професійне майбутнє, А. Смирнова окреслює його як особистий професійний план, який залежить від самої особистості, від її досвіду. Планування може бути як довготривале (на декілька десятиліть вперед), середнього терміну (декілька місяців або років) і короткотривале (декілька днів, тижнів), тобто як окреслення основних віх. Причому ці віхи можуть бути різні: тимчасові (наприклад, у 23 роки закінчити інститут і знайти гарну роботу), подійні («стати менеджером») без зазначення віку людини після події. Плануючи свою професійну кар'єру, необхідно проявити максимум самостійності.

При складанні особистого професійного плану вчена пропонує обміркувати свою головну мету, продумати реальні шляхи і засоби досягнення поставленої мети. В особис-

тому професійному плані завжди повинен бути присутній запасний варіант або на шляху до поставленої мети можуть виникнути перешкоди: нездача вступних іспитів у вищі учбові заклади, непередбачене зниження попиту на вибрану професію, відсутність матеріальних можливостей.

На етапі вибору тієї або іншої професії у структурі особистості формується певний мотиваційний конструкт, до якого входять як усвідомлювані мотиваційні чинники, так і неусвідомлювані. Аналіз цих структурних елементів може, по-перше, пояснити спонукальні причини вибору даної професії, а, по-друге – побачити перспективний шлях як особистісного, так і професійного розвитку суб'єкта. Психологічні механізми особистісного вибору, поява активності людини в деяких ситуаціях вибору, пов'язана з постановкою людиною перед собою над завдання, що зумовлює активність у таких ситуаціях і приводить до розробки психотехнічного аспекту вибору.

Будь-яка людина буде задоволена своїм професійним рішенням (вибір або зміна професії, місця навчання, місця роботи, спеціалізації тощо) лише у тому випадку, коли вона буде сприймати це рішення як своє власне, а не нав'язане ззовні. Тому самостійність стає характеристикою людини із накопиченням досвіду робочого і досвіду вирішення життєвих проблем. Самостійність у прийнятті рішень нерозривно пов'язана із рівнем соціальної зрілості особистості. Ступінь

соціальної зрілості виявляється у здібності приймати власні рішення і усвідомлено здійснювати вибір у складних ситуаціях. «Той, хто самостійний, – пише А. Бодальов, – на основі сформованої системи стосунків і цінностей, виходячи із соціальних вимог обирає професію, швидше і легше адаптується до умов роботи, відчуває задоволеність своєю діяльністю» [4, с.53].

Для того, щоб приймати ефективні рішення, які враховують усі важливі чинники теперішньої ситуації й перспективи, людина повинна мати певні якості, здібності, знання й навички, а саме: допитливість, цікавість – бажання й уміння збирати й накопичувати інформацію; передбачливість – здатність передбачати проблеми й заздалегідь готувати альтернативи; здоровий глузд, проникливість – здатність співвіднести наявну інформацію з розглянутою проблемою й оцінити її: рішучість – здатність поручитися за ухвалене рішення й взяти на себе відповідальність за нього; планування – вміння розробляти реальний, конкретний і дієвий план вирішення проблеми.

Отже мотив залишає свій специфічний відбиток у життєвому досвіді особистості, утворюючи особистісні смисли життєвих обставин і передбачуваних у них дій. Зміна мотивів перетворює, деформує все поле готовності особистості до різних життєвих і соціальних змін. Врахування особистістю свого життєвого ресурсу змушує її перебудовувати

пріоритети цілей, цінностей і мотивів, тобто факти (для особистості це інтерпретація події) відбираються і упорядковуються людиною відповідно до деяких особистих цінностей.

Для аналізу ситуації вибору професії важливо зрозуміти, як об'єктивні передумови її вибору трансформуються в особистісно значущі й активні спонукання, що спрямовують професійну діяльність. Людина не лише реагує на конкретні умови, об'єктивні обставини, імпульси середовища та суспільства, а й співвідносить їх із своїм індивідуальним життєвим досвідом. Саме мотив пов'язує ситуацію вибору і досвіду особистості, впливає на її систему ціннісних орієнтацій, установок та інтересів. Свідченням цього є проведене нами пілотне дослідження з клієнтами (безробітними) одного із центрів зайнятості Закарпатської області. Ними виявилися зареєстровані безробітні, які за чинним законодавством, – громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством прибутків, зареєстровані у державній службі зайнятості як ті, хто шукає роботу, готові та здатні розпочати працювати на робочому місці, що влаштує їх.

До категорії безробітних також належать особи, які розпочинають працювати протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді; зареєстровані у державній службі зайнятості як ті, хто шукає роботу; навчаються за направленням служби

зайнятості.

Розподіл клієнтів центру зайнятості відбувався на групи з урахуванням таких критеріїв: стать; вік (перша група – від 18 до 25 років; друга група – від 26 до 35 років; третя група – старші 35 років), освіта.

До складу першої вікової групи увійшли особи без вищої освіти, які займали робітничі місця, молоді працівники із вищою освітою зі стажем роботи до трьох років та особи без професії, що займали місця, які не потребують спеціальної підготовки.

Другу вікову групу досліджуваних склали особи без вищої освіти, які займали робітничі місця та працівники зі стажем роботи більше трьох років, які згідно з чинним за-

конодавством є молоддю.

Третю вікову групу склали безробітні віком більше 35 років, які не є молоддю та переважно мають достатньо великий стаж роботи; рівень освіти досліджуваних (особи із вищою освітою, які отримали освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра і вище, та особи із повною середньою або середньою спеціальною освітою).

На запитання «Яким чином реально знайти роботу?» було отримано 94 відповідей, які за змістом згруповані у 8 блоків.

Результати опитування щодо можливих шляхів виходу із ситуації безробіття наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Уявлення досліджуваних про можливі шляхи виходу із ситуації безробіття

№	Шляхи виходу із ситуації безробіття	Частота уявлень досліджуваних (%)					
		Чоловіки			Жінки		
		1	2	3	1	2	3
1	Допомога родичів у працевлаштуванні	15,4	6,4	10,2	23,1	27,3	27,7
2	Допомога друзів у працевлаштуванні	23,1	25,5	13,6	13,1	10,9	10,8
3	Освоєння нової професії, продовження навчання	15,4	21,3	10,2	26,9	18,2	9,2
4	Пошук вакансій у газетах, мережі Інтернет	30,8	14,9	13,6	23,1	12,7	12,3
5	Пошук хоча б тимчасової роботи	7,7	12,8	8,5	10,0	10,9	13,8
6	Перебування на обліку у центрі зайнятості (і більше нічого)	–	8,5	20,3	–	12,7	13,8
7	Усі шляхи випробувані, виходу немає	–	10,6	22,0	–	5,5	12,3
8	Інші шляхи	7,7	–	1,7	3,8	1,8	–

Зауважимо, що кожному респонденту була надана можливість назвати лише один, найбільш реальний, на його погляд, вихід із ситуації безробіття.

Із наведених даних констатуємо, що молоді безробітні чоловіки віком до 25 років віддають перевагу в основному активним шляхам працевлаштування: пошукам вакансій у газетах, мережі Інтернет, розсиланню відповідних резюме (30,8 %), поглибленню освіти чи перекваліфікації (15,4 %), пошукам будь-якої тимчасової роботи (7,7 %). Водночас, значна їх частина прагне знайти роботу, не докладаючи для цього значних зусиль: сподіваються на допомогу друзів (23,1 %) та родичів (15,4 %). Іншими шляхами виходу з ситуації безробіття респонденти цієї групи вважають зміну місця проживання, пошук партнерів для бізнесу, кримінал.

У жінок цієї вікової групи спостерігаються приблизно такі ж тенденції. Вони в більшій мірі, ніж чоловіки, прагнуть здобути додаткову освіту (26,9 %) та сподіваються на допомогу родичів у пошуку вакансій (23,1 %), дещо в меншій мірі готові шукати роботу через засоби масової інформації (23,1 %) та з допомогою друзів (13,1 %). Серед інших шляхів пошуку праці опитані жінки назвали проституцію.

При цьому чоловіки і жінки наймолодшої вікової групи не вважають перебування на обліку у центрі зайнятості достатнім для працевлаштування. Жоден респондент не зазна-

чив того, що він взагалі не має шляхів та перспектив для знаходження достойної роботи.

Чоловіки віком 26–35 років найбільше сподіваються на допомогу друзів у влаштуванні на роботу (25,5 %) та впевнені, що необхідно поглибити освітній рівень (21,3 %). У респондентів відбувається зневіра у родичах як каналах виходу із ситуації безробіття (6,4 %), вони не дуже впевнені в дієвості засобів масової інформації (14,9 %). На відміну від чоловіків, жінки даної вікової групи найчастіше вважають родичів, а особливо чоловіків, кращим засобом працевлаштування (27,3 %), не довіряючи друзям (10,9 %). Іншим засобом працевлаштування у цій групі, які і у попередній, жінки вказали проституцію.

Зазначимо, що в даній віковій групі наявні респонденти, які вважають, що достатньо перебувати на обліку у центрі зайнятості для пошуку роботи (8,5 % чоловіків та 12,7 % жінок). Окрім того, наявний відсоток безробітних, упевнених у тому, що не здатні знайти чи отримати роботу (10,6 % чоловіків та 5,5 % жінок). Це свідчить про розчарування досліджуваних, їх зневіру у власні сили щодо подальшого життєвого шляху.

Серед чоловіків із третьої вікової групи переважають пасивні стратегії працевлаштування: 20,3 % вважають достатнім перебування на обліку у центрі зайнятості, а 22,0 % взагалі не бачать можливостей для працевлаштування. Інші стратегії працевлаштування обирали респондентами практично рівною мі-

рою. Іншим шляхом працевлаштування у цій групі було названо жебракування.

Жінки найстаршої вікової групи найбільш дієвим шляхом працевлаштування вважають допомогу родичів (27.7 %). Інші стратегії обирались приблизно з однаковою частотою. Деяка частина жінок вважає перебування на обліку у центрі зайнятості єдиною доступною можливістю знайти роботу (13,8 %), а 12,3 % взагалі не вірять у можливість знайти роботу.

Отримані нами результати та їх інтерпретування дали можливість визначено такі тенденції:

– чоловіки після 25 років меншою мірою сподіваються на допомогу родичів у працевлаштуванні, на відміну від них, жінки більше вірять у спроможність близьких, а особливо своїх чоловіків, працевлаштувати їх;

– у чоловіків із віком відбувається зменшення сподівань на допомогу друзів у пошуках роботи, а жінки взагалі мало сподіваються на друзів у вирішенні цієї проблеми. Ймовірно, що у безробітних відбувається звуження соціальних контактів, і жінки реагують на це більш гостро, не бажаючи шукати допомогу у друзів та знайомих;

– жінки з віком меншою мірою вірять в освіту як засіб працевлаштування, натомість, вважаючи недостатній рівень освіти одним із основних чинників безробіття не готові навчатись;

– у безробітних чоловіків і жінок із ві-

ком відбувається зменшення довіри до засобів масової інформації як каналів працевлаштування та посилюється тенденція до зневіри у власну спроможність знайти роботу;

– чим більше зневірюється людина у можливості знайти роботу, тим більш ймовірно, що вона вдасться до аморальних способів заробітку.

Висновки. Отже, вибір професії клієнтів центру зайнятості обумовлений чинниками, які визначають зовнішні – соціально-економічні (економічна і політична обстановка у країні, зміни ринку праці, місце проживання, освіта батьків); соціальна ситуація; соціальне середовище (освітнє, життєве, сімейне, емоційне, професійне); внутрішні – своєрідність психіки особистості; соціальний досвід; професійний досвід; особистісні особливості (усвідомлювані та неусвідомлювані мотиви, що залежать від інтересів, цілей, потреб; ціннісні орієнтації, ідентифікація, професійний інтерес, особистий професійний план, вольові якості, передбачливість, здоровий глузд, рішучість, планування, асертивність); та їх взаємодії, що проявляються в оцінці зовнішніх соціальних змін та можливостей запитаності особистості.

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1991. – 335 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис

Герасимович Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.

3. Анцыферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анцыферова. // Психологический журнал. – 1994. – №1. – С. 3–19.

4. Бодалев А. А. Как становятся великим или выдающимся / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич. – М.: Просвещение, 1997. – 124 с.

5. Волошина И. А. Психологическое исследование изменения личностных характеристик безработных / И.А. Волошина, В.А. Гребенников // Вестник РГНФ. — 1998. — № 3. — С. 210—219.

6. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение / Е. И. Головаха. – К., 1988. – С.30–121.

7. Забродин Ю. М. Мотивационно-смысловые связи в структуре направленности человека / Ю. М. Забродин, Б. А. Сосновский. // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С. 100–108.

8. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк. // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 6. – С. 35–45.

9. Поваренков Ю. П. Профессиональное становление личности : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогическая психология”. / Ю. П. Поваренков. – М., 1999.

10. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации: избран. психол. труды. / П. М. Якобсон. – Воронеж: НПО, 2008. – 304 с.

11. Super D. E. Self-realization through the work and leisure roles / D. E. Super. // Educational and vocational guidance. – 1985. – № 43. – P. 18.

References (Transliteration):

1. Abulkhanova-Slavskaya K. A. Strategiya zhizni / Kseniya Aleksandrovna Abulkhanova-Slavskaya. – M. : Nauka. 1991. – 335 s.

2. Ananyev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya / Boris Gerasimovich Ananyev. – SPb.: Piter. 2001. – 288 s.

3. Antsyferova L. I. Lichnost v trudnykh zhiznennykh usloviyakh: pereosmyslivaniye. preobrazovaniye situatsiy i psikhologicheskaya zashchita / E. I. Antsyferova. // Psikhologicheskij zhurnal. – 1994. – №1. – S. 3–19.

4. Bodalev A. A. Kak stanovyatsya velikim ili vydayushchimsya / A. A. Bodalev, L. A. Rudkevich. – M.: Prosveshcheniye. 1997. – 124 s.

5. Voloshina I. A. Psikhologicheskoye issledovaniye izmeneniya lichnostnykh kharakteristik bezrabortnykh / I.A. Voloshina, V.A. Grebennikov // Vestnik RGNF. — 1998. — № 3. — S. 210—219.

6. Golovakha E. I. Zhiznennaya perspektiva i professionalnoye samoopredeleniye / E. I. Golovakha. – K., 1988. – S.30–121.

7. Zabrodin Yu. M. Motivatsionno-smyslovyye svyazi v strukture napravlennosti cheloveka / Yu. M. Zabrodin, B. A. Sosnovskiy. // Voprosy psikhologii. – 1989. – №6. — S. 100–108.

8. Zeyer E. F. Krizisy professionalnogo stanovleniya lichnosti / E. F. Zeyer, E. E. Symanyuk. // Psikhologicheskij zhurnal. – 1997. – T. 18. – № 6. – S. 35–45.

9. Povarenkov Yu. P. Professionalnoye stanovleniye lichnosti :avtoref. dis. na soiskaniye nauch. stepeni dokt. psikhol. nauk : spets. 19.00.07 „Pedagogicheskaya psikhologiya”. / Yu. P. Povarenkov. – M., 1999.

10. Yakobson P. M. Psikhologiya chuvstv i motivatsii: izbran.psihol. trudy. / P. M. Yakobson. – Voronezh: NPO, 2008. – 304 s.

11. Super D. E. Self-realization through the work and leisure roles / D. E. Super. // Educational and vocational guidance. – 1985. – № 43. – P. 18.

Beata Barchi

Candidate of Psychological Science, senior lecturer on psychology chair of Mukachevo State University, Mukachevo (Ukraine)

THE CHOICE OF PROFESSION BY THE CLIENTS OF AN EMPLOYMENT CENTRE IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC CHANGE

ABSTRACT

The article deals with the scientist's analyses of the reasons for choosing the profession of persons who are unemployed and are in the centre of employment in order to receive it. The factors that cause the condition of the unemployed, especially in the social and economic tensions have been revealed by the author. It has been specified that the choice of profession is always a crisis one, as is linked to the resolution of a number of contradictions between individual and social needs of the individual and labour market demand. A pilot data has been done by the following criteria: age, sex, education. It made it possible to define and confirm the impact of socio-economic factors (economic and political situation in the country, changes in the labour market, residence, parental education); social situation: social environment (education, life, family, emotional, professional); inner - originality of mind of the individual; social experience; professional experience; personal characteristics (conscious and unconscious motives, depending on the interests, goals, needs, values, identity, professional interest, personal professional plan, volitional qualities, foresight, common sense, determination, planning, assertiveness); and their interaction, as manifested in the evaluation of social change and individual abilities of its professional demand.

Keywords: career choices, employment client centre, the unemployed, the motives of choice, social and economic change.

Барчи Беата Васильевна

Кандидат психологических наук, старший преподаватель кафедры психологии Мукачевского государственного университета, г. Мукачево (Украина)

**ВЫБОР ПРОФЕССИИ КЛИЕНТАМИ
ЦЕНТРА ЗАНЯТОСТИ В КОНТЕКСТЕ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ
ИЗМЕНЕНИЙ**

Аннотация. В статье представлен анализ соображений ученых по выбору профессии лиц, являющихся безработными, и которые находятся в центре занятости с целью на ее получение. Раскрыты факторы, которые вызывают состояние безработных, особенно в период социально-экономического напряжения. Указано на то, что выбор профессии всегда кризисный, поскольку связан с решением ряда противоречий между индивидуальными и социальными потребностями личности и востребованность на рынке труда. Проведенные пилотные данные по критериям возраст, пол, образованность позволили определить подтвердить влияние социально-экономических факторов (экономическая и политическая обстановка в стране, изменения рынка труда, место жительства, образование родителей) социальной ситуации; социальной среды (образовательное, жизненное, семейное, эмоциональное, профессиональное); внутренних – своеобразии психики личности; социальный опыт; профессиональный опыт; личностные особенности (осознаваемые и неосознаваемые мотивы, зависят от интересов, целей, потребностей; ценностные ориен-

тації, ідентифікація, професійний інтерес, особистий професійний план, волевые качества, передбачливість, здоровий сенс, рішучість, планування, асертивності) і їх взаємодія, проявляються в оцінці соціальних змін, здібностей особистості і її професійної вимоганості.

Ключевые слова: вибір професії, клієнти центру зайнятості, безробітні, мотиви вибору, соціально-економічні зміни.